

ÇANAKKALE VE İSTANBUL BOĞAZLARINDAN
TRANZİT GEÇEN TİCARET GEMİLERİNDEN
ALINACAK RESİMLERE DAİR

Prof. Tahirciği

Özel Hukuk

İstanbul Sarayını vatanı batılı devletler, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ile aldılar. İstiklal mücadelesi, büyük bir zafer ile sonuçlandı.

İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı.

İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı.

İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı. İstiklal Savaşı, büyük bir zafer ile sonuçlandı.

ÇANAKKALE VE İSTANBUL BOĞAZLARINDAN TRANSİT GEÇEN TİCARET GEMİLERİNDEN ALINACAK RESİMLERE DAİR

Prof.Dr. Tahir ÇAĞA (*)

İstiklâl Savaşını müteakip batılı devletler (İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti) ve Japonya ile akdine muvaffak olduğumuz Lozan Sulh Andlaşması bir çok yönden kuşkusuz büyük bir zafer idi. Ancak bir iki noktadaki düzenleme istediğimiz gibi olmamıştı. Bunlardan biri, Boğazları gayri askerî hale getiren (mad.4) ve ayrıca uluslararası bir komisyonun (Boğazlar Komisyonu, mad. 12) denetimi altına koyan 24 Temmuz 1923 tarihli "Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme" idi. Sözleşmenin bu hükümleri yeni Türk Devletinin egemenliğine aşırı bir müdahale teşkil ettiği gibi, güvenliğimiz açısından da endişemizi mucip oluyordu. Bundan mütevellit şikâyet ve hoşnutsuzluğumuzu Lozan Konferansından sonra enternasyonal alanda, bilhassa silâhsızlanma konferanslarında, Milletler Cemiyetinde sık sık dile getiriyorduk. Nihayet 1936 yılında uluslararası ortamın müsait olduğu inancı ile ilgili devletleri, bu haksızlığı düzeltecek yeni bir sözleşme yapılması isteğiyle Konferansa davet ettik.

Konferans Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Fransa, Japonya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Avusturya ve Yugoslavya'nın iştiraki ile 22 Haziran 1936'da Montreux'de toplandı. Fahri Başkanlığına atanan İsviçre Siyasî Federal Daire Başkanı B. **Motta**'nın açış nutku ile aynı gün saat 16'da açıldı. Bundan sonra Romanya Dışişleri Bakanı ve Delegasyon Başkanı B. **Titulesco**'nun teklifi ile Konferans :

Başkanlığına Avusturya temsilcisi B. **Bruce**,

Başkan Yardımcılığına Yunanistan temsilcisi B. Nicolas **Politis**,

Genel Sekreterliğine Milletler Cemiyeti Silâhsızlanma Bölümü Müdürü B. **Aghnides** seçildi.

(*) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz Ticaret Hukuku Bilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi
Not: 20 Kasım 1992 de Deniz Hukuku Derneğinde verilen Konferans metnidir.

Konferans ayrıca bir Teknik Komite ve bir de Redaksiyon Komitesi teşkiline karar vererek, birincinin başkanlığına Romanya temsilcisi B. Contenescio'yu, ikincinin başkanlığına da N. Politis'i getirdi.

Türkiyeyi temsilen Konferansa katılan şahısların bazıları⁽¹⁾ şunlardır:

Tevfik Rüştü Aras, Dışişleri Bakanı (Temsilci Heyeti Başkanı)

F. Okyar, Londra Büyükelçisi

Suad Davaz, Paris Büyükelçisi

Numan Menemencioğlu, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri

Asım Gündüz, Korgeneral, Genelkurmay İkinci Başkanı

Necmettin Sadak, Milletler Cemiyetinde Türkiye daimî temsilcisi

Ziya Kızıltan, BaşDanışman, Dışişleri Bakanlığı Baş Hukuk Danışmanı

Görülüyor ki hep güzide ve maruf diplomat ve şahsiyetler temsilciler heyetimizde görev almışlardır.

Yunanistan Temsilci Heyetinin başında N.Politis gibi Devletler Umumi Hukuku alanında sık sık adı geçen maruf bir devletler hukuku bilgini yer almıştır⁽²⁾. Bizde de o tarihlerde Devletler Hukuku ilmi ile iştigal eden Prof. Ahmet Reşit ve Prof. Cemil Bilsel gibi şahsiyetler mevcut idi. Bilhassa Prof. Ahmet Reşit ingilizce, fransızca ve almanca gibi batı diline tam anlamı ile hâkim, büyükelçilik yapmış ve ayrıca Lahey'de Devletler Hukuku Enstitüsünde ders de veren tanınmış ve tecrübeli bir şahsiyet idi. Temsilci Heyetimize alınmamış olması kanaatimca isabetli olmamış ve hukuk alanında Yunanistan'la denge sağlanamamıştır.

Konferansa, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesinin yerini almak üzere yapılmasını istediğimiz yeni sözleşmenin bir projesi ile gittik. Konferans, Hükümetimizce sunulmuş olan işbu sözleşme tasarısını Başkanın önerisi üzerine tartışma temeli olarak kabul ve bunu madde madde incelemeyi kararlaştırdı.

Sunduğumuz sözleşme tasarısı ilk okunuştaki madde madde gözden geçirildikten sonra ortaya çıkan teknik sorunların incelenmesi için Teknik Komiteye gönderildi. Bu komitede inceleme sona erer ermez Büyük Britanya Temsilci Heyeti, gerek Türk Projesi hükümlerini gerekse müzakere sırasında ileri sürülen görüşleri ve özellikle Teknik Komitede cereyan eden görüşmelerin sonuçlarını ve ayrıca çeşitli Temsilci Heyetleri arasında Konferansta ve Cenevre'de olsun yapılmış resmi olmıyan görüşmeler sırasında ileri sürülen fikirleri de nazara almak suretiyle bir proje hazırladıklarından

(1) Diğerleri için bkz. MERAY Seha L. - OLCAY Osman : Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar belgeler, Ankara 1976 s. 18/19.

(2) Politis'in Konferans Başkan Yardımcılığına ve ayrıca Redaksiyon Komitesi Başkanlığına getirilmesi, bu üstün yeteneklerinin sonucudur.

bahsiyle bunu Konferansa vermiş ve müzakerelere bu proje üzerinden devam edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Türk Temsilci Heyeti Başkanı Tefik Rüştü Aras'ın Büyük Britanya Temsilci Heyetinin hazırlamış olduğu bu yeni projeyi görüp incelediklerini, tartışmanın madde madde olması ve görüşmeler sırasında ileri sürebilecekleri görüş ve öneriler saklı kalmak kaydıyla bu tasarının görüşmelere temel alınmasında bir sakınca görmediğini beyan etmesi (bak. Meray-Olcay s. 87) üzerine Konferans Büyük Britanya Heyetinin sunduğu bu yeni proje üzerinden müzakerelere devam etmiş ve neticede bu proje kabul ve imza edilerek "Boğazlar Rejimi Hakkında Montreux'de 20 Temmuz 1936 tarihinde imza edilen Mukavele" (3) halini almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Büyük Britanya Temsilci Heyeti tarafından sunulan projelerin inceleme konumuz olan resimlere ait maddeleri aynen şöyledir :

Türk Projesi Madde 2

Barış zamanında hastane gemilerini, yatları ve balıkçı gemilerini de kapsamak üzere ticaret gemileri, gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, hiç bir işlem vergi ya da harç olmaksızın sağlık, kılavuzluk, fenerler, yedekçilik (römorkörcülük) ya da başka hizmetler gibi yapılmış hizmetler saklı tutulmak koşuluyla, gidiş-geliş ve geçiş tam özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Yukarıda adı geçen hizmetlere ilişkin harçların alınmasını kolaylaştırmak üzere, Boğazlardan geçen ticaret gemileri, Türk Hükümetince gösterilen istasyonlara adlarını, uyrukluklarını, tonajlarını ve gidecekleri yeri bildireceklerdir.

Büyük Britanya Projesi Madde 3

Barış zamanında ticaret gemileri gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, hiç bir işlem (formalite) olmaksızın, Boğazlardan gidiş-geliş (ulaşım) ve transit tam özgürlüğünden yararlanacaklardır. Bu gemiler Boğazların bir limanında durmaksızın transit geçerlerken, bu gemilerden Türk makamlarınca alınması işbu Sözleşmenin I sayılı Ek'inde öngörülen vergi ve harçlardan başka hiç bir vergi ve harç alınmayacaktır.

I sayılı ek gereğince alınabilecek her hangi bir verginin ya da harcın alınmasını kolaylaştırmak üzere, Boğazlardan geçecek ticaret gemileri, Türk Hükümetince gösterilecek istasyonlara adlarını, uyrukluklarını, tonajlarını, gidecekleri yeri ve nereden geldiklerini bildireceklerdir.

(3) Convention concernant le régime des Détroits signé à Montreux, le 20 juillet 1936.

Sözleşme halini alan resmî metinde, Büyük Britanya projesinin üçüncü maddesi değiştirilmeden ikinci madde olarak yer almış bulunmaktadır. Madenin atıfta bulunduğu Lâhika I'de resmî nihaî metinde değişikliğe uğramıştır.

Lâhika I'de, sözü edilen rüsum ve tekâlîf "Altın Frank (Francor)⁽⁴⁾ ile tayin ve tesbit edilmiştir. Sözleşme Altın Frankı tarif etmemiştir.

Enternasyonal alanda "hesap birimi = unité de compte" olarak kabul ve tatbik edilen iki Altın Frank mevcuttur :

Biri Napolyon tarafından 7.4. (17 germinal) 1805 tarihinde ihdas ve 1920 yılında Milletler Cemiyeti'nce hesap birimi olarak kabul edilip Dünya Posta Birliği Sözleşmesi (mad. 41) gibi bazı uluslararası sözleşmeler tarafından benimsenen 900/1000 ayarında 10/31 gram altını muhtevi Fransız Frankıdır. Bu miktar 24 ayara tahvil ve ondalık kesirle ifade olundukta 1 Frank 0.290323 gram saf altına tekabül etmektedir.

Enternasyonal sözleşmelerde hesap birimi olarak kullanılan ikinci bir Altın Frank daha vardır ki bu da 900/1000 ayarında 65,5 miligram altın ihtiva etmektedir. 1928 yılında Poincaré'nin Başbakanlığı zamanında ihdas edilmiş olduğu için "Poincaré Frankı" adını taşıyan işbu frank 24 ayar 58,95 miligram altın içermektedir. Bu muhtevası itibariyle yukarıda zikrettiğimiz ve 0.290323 gram veya 290323 miligram saf altın ihtiva eden Germinal Frankın değer itibariyle yüzde 20, 30497 sine tekabül etmekte veya başka bir deyişle Germinal Frank Poincaré Frankının 4, 9249024 misli bir değeri haiz bulunmaktadır.

Uluslararası sözleşmelerde Altın Frankın hesap birimi olarak kabul edilmesi, millî paralarda vukubulacak dalgalanmalara (özellikle düşüslere) karşı **reel** değer olarak istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır. Büyük Britanya projesinde de sözleşme gereğince Türk Hükûmeti tarafından tahsil olunacak resim ve vergilerin millî para kıymetinde vukubulacak değişmelere ve özellikle düşmelere karşı daima reel bir değer seviyesinde kalmasını, Türkiye'nin daima belirli bir reel değer miktarında resim ve vergi tahsil edebilmesi sağlamak amacı ile Altın Frank esasına bağlanmış ve bu suretle **reel değer istikrarı** temin edilmek istenmiştir. Fakat öyle görünüyor ki Türk Temsilci Heyeti rüsum ve tekâlîfin Altın Frank ile tesbitini pek önemsememiş, buna sempati ile bakmamış, Türk Parasının sağlamlığına güven duymakta olduklarından söz etmiştir⁽⁵⁾. Sözleşmede tahsili öngörülen rüsum ve tekâlîf Altın Frank değil de Türk Parası ile tesbit edilmiş olsaydı, bir müddet sonra başımıza neler gelebileceğini düşünmeğe bile insan cesaret edememektedir.

(4) Bu hüküm Büyük Britanya projesinden gelmektedir. Türk tasarısında böyle bir hüküm yoktur.

Ne Büyük Britanya projesi ne de Montreux Sözleşmesi Altın Frankı tarif etmemişlerdir. O halde maksat yukarıda zikrolunan iki Altın Franktan hangisidir? Biri diğerinin beş misline yakın değerinde olduğu cihetle mesele son derece önemlidir. Eğer amacın hangi Frank olduğuna dair Büyük Britanya projesi ve nihaî Sözleşmede bir ip ucu bulunmasaydı rüsum ve tekâlifî ödemek zorunda olanlar bunun Poincaré Frankı olduğunu ileri sürebileceklerdi. Burada da Büyük Britanya Temsilci Heyeti ve **Politis** imdadımıza yetişmiştir. Şöyle ki : Lâhika I de "Altın Frank" sözünden çıkan (1) numaralı bir dip notu mevcuttur :

"Actuellement 100 piastres équivalent à environ 2 francs 50 centimes-or".

Türkçesi :

"Halen yüz kuruş takriben altın 2 Frank 50 santime muadildir."

Bu meşruhata nazaran :

Germinal Frank esas alınınca: 22 ayar 7.2153 gram olup 6.6149 saf altını ihtiva eden bir Cumhuriyet Altını $6.6149 / 0.290323 \times 0.40 = 9,11$ TL.

Poincaré Frankı esas alınınca : (2,5 Frank 147.375 mgr. saf altın ihtiva ettiğinden) Bir Cumhuriyet Altını 6614,9 mgr --147, 375 mgr. = 44,88 TL. değeri ortaya çıkar. 1936 senesinde Cumhuriyet Altının değeri 9 TL. civarında olduğundan Montreux Sözleşmesindeki Altın Franktan maksadın Germinal Frank olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türk temsilcisi (Menemencioglu) Teknik Komitede bu notun tümü ile çıkarılmasını istemiş, fakat Politis'in ısrarı ile not kalmıştır.

Görülüyor ki Büyük Britanya ve Yunanistan temsilcileri bizim menfaatlerimizi korumak hususunda hayli çaba sarfetmişler ve yararlı olmuşlardır. Bizim temsilci heyetimiz Altın Frank esasının ve Sözleşmedeki Altın Frankın tayinine yarıyan mezkûr (1) numaralı dip notunun pek zevkine varamamışlardır.

Montreux Sözleşmesinin yapılmasında hatalı ve isabetsiz davranışımız bundan ibaret değildir. Bazı Yunan adalarının askerlikten arındırılmasını öngören Lozan Boğazlar sözleşmesi hükümlerinin (mad. 4) Montreux Sözleşmesine alınmaması yüzünden bugün Yunanistan'la aramızda bu konuda çıkan ihtilâf hâlâ bir çözüme bağlanamamıştır⁽⁶⁾. Konumuzla ilgili olabilecek olan bu noktaya ileride tekrar döneceğiz.

Boğazlardan transit geçen ticaret gemileri Montreux Sözleşmesi Lâhika I gereğince tahakkuk ettirilecek rüsum ve tekâlifî isterlerse Altın Frank olarak, isterlerse tediye tarihindeki kambiyo liatına göre Türk parası ile

(5) Bkz. MERAY Seha L. - OLCAY Osman s. 262.

(6) Ayrıntılı bilgi için bak. Prof.Dr. TOLUNER Sevin Limni Adasının hukukî statüsü ve Montrö Boğazlar Konvansiyonu, İstanbul 1987.

ödiyebilirler. Lâhika I paragraf 4'ün Fransızca metninde bu, şu şekilde ifade edilmiştir :

"Elles (les taxes et charges) seront acquittées en franc-or ou en monnaie turque d'après le cours des changes pratiqué à la date du paiement."⁽⁷⁾

Germinal Frank (artık) tedavülde olmadığı için ödemeler hep Türk parası ile yapılmaktadır. Altın Frank bir hesap birimi fonksiyonu ifa etmektedir.

Türk Parasına tahvil nasıl olacaktır?

Altının tediye tarihinde tek bir kambiyo fiatı varsa tabiatıyla bu esas alınarak uygulanacaktır. Fakat altının mezkûr tarihte biri **serbest piyasa fiyatı** ve diğeri **resmî fiyat** olmak üzere iki kambiyo fiatı (kuru) varsa Türk Parasına tahvilde hangisi esas alınacaktır?

Bu mesele sadece Montreux Sözleşmesinin tatbikatına ait özel bir sorun olmayıp Altın Frankı hesap birimi olarak kabul eden bütün uluslararası Sözleşmelerin (ezcümle hava taşımalarında Varşova, deniz hukukunda donatanların mesuliyetlerinin tahdidine dair 1957 Brüksel konvansiyonları gibi) tatbikatında ortaya çıkan umumi bir meseledir.

Tahvilin yapılacağı memleket parası ile altın arasında resmî bir parite mevcut olup ta **konvertibilite** (convertibilité) **esasî da cari ise**⁽⁸⁾ - ki bu takdirde alm. Goldwährung, fr. monnaie-or'dan söz edilir - veya memleket parası ile altın arasında resmî bir parite mevcut değilse bu takdirde altının tek bir kambiyo fiatı (kuru) vardır: Birinci halde resmî kur, ikinci halde ise serbest piyasada (borsada) oluşan serbest kurdur.

Tahvilin yapılacağı memleket parası ile altın arasında resmî bir parite mevcut olmakla beraber konvertibilite esasî cari değilse bu takdirde altının biri **resmî** ve diğeri **serbest piyasada oluşan** iki fiyatı (kuru) mevcuttur. Böyle bir halde tahvilde acaba hangi kur esas alınacaktır?

Gemi sağlık resmini tahsil ile görevli "Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü" Montreux Sözleşmesindeki Altın Frankın Türk Parası ile karşılığının ne şekilde hesaplanması gerektiğini 1981 yılında T.C. Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğünden sormuş ve bu tahvil işleminin aşağıdaki formüle göre yapılması gerektiği cevabını almıştır

$$1 \text{ Altın Frank} = \frac{\text{ABD dolarının alış kuru} \times 0.290323 \text{ gr. (Frankın içerdiği altın miktarı)}}{0.736662 \text{ gr. (doların içerdiği altın miktarı)}}$$

(7) Montreux Sözleşmesinin resmî metninde bu yanlış olarak şöyle tercüme edilmiştir : "...bunlar tediye tarihindeki kambiyo fiyatına göre Altın Frank veya Türk Parası olarak tasviye olunur."

(8) Yani mezkûr resmî parite üzerinden altını (Merkez Bankasından) satın almak daima mümkün ise.

Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü de 20.11.1981 tarihli tebliği ile keyfiyeti bütün teşkilâtına bildirerek bu formül uyarınca işlem yapılmasını emretmiştir. Montreux Sözleşmesinin öngördüğü diğer rüsum ve tekâlifte yetkili mercilerce (o tarihlerde Denizcilik Bankası) aynı formül dairesinde tahakkuk ettirilerek tahsil olunagelmıştır.

Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğünün yukarıdaki formülünde yer alan 0.290323 gr. rakamı, evvelce de işaret olunduğu veçhile, bir Germinal Altın Frankın ihtiva ettiği saf altın miktarıdır. Formülün paydasındaki 0.736662 gr. rakamı ise Amerika Birleşik Devletlerinin 21.9.1973 te kabul ve ilân ettiği 1 Ons (31,1034807 gr.) saf altın = 42,2222 dolar esasının bir ifadesidir. Gerçekten bu rakamlardan birincisi diğerine bölününce $(31,1034807 \div 42,2222) = 0.736662$ rakamı elde edilir.

Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğü altının Dolar ve ona tebean Türk Parası ile resmî bir fiyatının (kambiyo kurunun) mevcut olduğunu kabul ederek Altın Frankın Türk Parasına tahvilinde bu kuru uygulamıştır. Acaba bu hareket tarzı doğru ve isabetli midir?

1944 te **Bretton Woods** anlaşmalarıyla Dünya Bankası ve "Uluslararası Para Fonu" (IMF) kurulmuştur. Fon'un kuruluş hedeflerinden biri, Anasözleşmesinin birinci maddesinde belirtildiği gibi, kambiyo istikrarını teşvik etmek, üyeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini temin etmek ve bir birini izliyen kambiyo kuru düşüşlerini önlemektir. Ayarlanabilir döviz kuru sistemi kabul eden Fon Anasözleşmesine göre Fon'a üye olacak her ülke parasının para değerini **altın** veya Dolar gibi müşterek bir ölçüyü esas alarak tesbit etmek zorundadır.

Birleşik Amerika Devletleri bu işi yaparak 1 ons = 35 Dolar paritesini kabul ve 35 Dolar karşılığında Merkez Bankasınca bir Ons altın satılacağını (ki buna evvelce de işaret edildiği gibi konvertibilite denmektedir) ilân etmiştir⁽⁹⁾. Diğer üye memleketler de onu izlemişlerdir. Türkiye Fon'a üye olunca parasını Dolara bağlamakla dolaylı olarak altın parite esasını kabul etmiştir.

Bu durumda Birleşik Amerikada (ve konvertibilite esasının cari olduğu diğer üye devletlerde) altının tek bir fiyatı (kuru) mevcut idi ki o da resmî fiatı, yani 1 Ons = 35 Dolar idi. Serbest piyasada ikinci bir fiyat yok idi ve

(9) Bizde de Recep Peker Hükûmeti zamanında kısa bir süre için altın parite ve konvertibilite esası cari olmuştur.

teşekkül de edemezdi. Çünkü 35 Doları veren herkes Merkez Bankasından bir Ons altın alabiliyordu. Böyle bir durumda uluslararası sözleşmelerde yer almış olan Altın Frankın Amerikan Dolarına tahvilinde işbu resmî fiat uygulanmak zorundadır. Ancak bu durum pek uzun sürmemiştir. Gerçekten IMF tarafından tesis edilen bu altın parite sisteminin enternasyonal alanda vukubulan önemli siyasî, ekonomik ve malî gelişmeler neticesinde fiilen işliyemez hale gelmesi üzerine Birleşik Amerika özellikle Vietnam Savaşının ekonomik bünyesinde açtığı büyük rahne ve Merkez Bankasındaki altın rezervlerinin tamamen erimesi tehlikesi karşısında evvelâ 15.8.1971 de aldığı kararlarla konvertibilitayı ilga etmiş ve Başkan Nixon Amerika'nın bundan böyle 35 Dolar mukabilinde bir Ons altın satmayacağını ilân etmiştir. Bunun neticesi olarak Dolar artık bir "Goldwährung = Monnaie or" olmaktan çıkmış ve altının biri böyle **resmî** (1 Ons = 35 Dolar) ve diğeri konvertibilitâ cari olmaması yüzünden serbest piyasada oluşan **serbest fiatı** olmak üzere iki kuru var olmağa başlamıştır.

Birleşik Amerika bundan sonra iki defa daha parasını devalüe ederek 31 Mart 1972 de 1 Onsun 38 Dolara ve 21 Eylül 1973 te de 1 Onsun 42,2222 Dolara muadil olacağını ilân etmiştir. Ancak artık konvertibilitâ cari olmadığından bu eşitliklerin de anlamı farazî bir nitelikten öteye geçememiş ve altının bu **farazî resmî** kuru yanında serbest piyasada oluşan gerçek **serbest kuru** var olmağa devam etmiştir.

Montreux Sözleşmesi, Türk makamlarınca tahsilini öngördüğü rüsum ve tekâlifî Altın Frankla, yani altın esası üzerinden tayin ve tesbit etmekle bu rüsum ve tekâlif miktarının eşya fiatı endekslerini takip etmesini, millî para değerindeki düşümlere karşı Türkiye'nin korunmasını ve Türk makamlarının bu gibi değişmelere rağmen daima belirli **reel** bir değeri elde etmelerini, **reel bir istikrarı** teminat altına almağı amaçlamıştır. Böyle bir amaca ise, altının yukarıda işaret olunduğu gibi, biri **farazî-resmî** ve diğeri **hakikî ve serbest** kurunun mevcudiyeti halinde ancak serbest piyasa rayicinin (kurunun) tatbiki suretiyle varılabilir.

Lâhika I de "Altın Frank" sözünden çıkan dip notunda yer alan "Halen (actuellement) 100 kuruş **takriben** (à environ) 2 Frank 50 santime muadildir" meşruhatı da Montreux Sözleşmesinin, yukarıda işaret edilen amacına uygun olarak, tahvil işleminde altının serbest piyasa fiatını benimsediğini teyit etmektedir.

Poincaré Altın Frankını hesap birimi olarak öngören deniz hukuku antlaşmalarının tatbikatında Altın Frankın memleket parasına tahvilinde Atina İstinaf Mahkemesi 10.1.1974 tarihli bir kararında altının karar tarihinde Atina Borsasındaki fiatının esas alınması lâzım geldiğine ve İsveç'in Göteborg Bidayet Mahkemesi de 2.10.1973 tarihli bir kararında altının kaza tarihindeki piyasa değerine göre tahvil işleminin yapılması gerektiğine karar vermiştir.

Bizde de Yargıtayımız genel olarak altın borçlarının kâğıt para ile tediyesinde altının tediye günündeki serbest piyasa fiyatının esas tutulması görüşündedir⁽¹⁰⁾.

Bütün bunlar bir tarafa Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğü'nün Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğüne Montreux Sözleşmesindeki Altın Frankın 1 Onz altın = 42,2222 Dolar esas alınarak Türk Parasına çevrilmesi lüzumunu bildirdiği 1981 yılında Amerikan Doları ile altın arasında böyle (farazî-) **resmî** bir parite bizzat Birleşik Amerika'da dahi mevcut değildi ve halen de yoktur.

Gerçekten Merkez Bankaları Governörleri 13.11.1973 de İsviçre'nin Bâle şehrinde yaptıkları toplantıda altının resmî değerini (bu kavramı) kaldırmışlardır. IMF de Özel Çekme Hakkı (ÖÇH) ile altın arasında bidayette bir parite kabul ederek 1 ÖÇH = 8.888671 gr. altın hükmünü statüsüne derc ettiği halde işaret olunan gelişmeler karşısında Fon Governörler Kurulu'nun 30 Nisan 1976 tarihli kararı ile Fon Anasözleşmesini değiştirerek bunda mevcut altınla ilgili bütün hükümleri ilga etmiş ve bu arada 1 ÖÇH - 0,888,671 gr. altın hükmünü de kaldırmıştır. Böylece Uluslararası Para Sisteminin altınla bütün ilişkileri son bulmuştur. Fon Ana sözleşmesindeki bu değişiklikler 1 Nisan 1978 de yürürlüğe girmiş ve Türkiye de bu yeni Ana sözleşmeyi 21.4.1978 tarih ve 2146 sayılı kanunla onaylamıştır.

Anasözleşmenin bu yeni şekline göre artık her üye kendi bünyesine uygun olan kambiyo sistemini uygulamakta serbesttir (Mad. IV fık 2b). İstikrarlı ve ayarlanabilir bir kambiyo sistemine karar verilmesi halinde, bu sistemi uygulamayı kabul eden ülkeler, paralarının para değerini altın veya başkaca bir yabancı parayı **kıstas almamak şartıyla** Özel Çekme Hakkı veya benzeri başka bir ortak kıstasa göre tayin edeceklerdir (Şedül C, 1).

Bütün bu açıklamalar gösteriyor ki altının, Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğü'nün kabul ve zannı hilâfına, ne 1981 yılında ne de ondan sonra resmî bir fiatı mevcut değildi ve halen de yoktur. Bu itibarla mezkûr Genel Müdürlüğün Altın Frankla Dolar arasında - mevcut olmayan - sabit bir paritenin varlığından hareketle işlem yapılmasını emretmesi mevzuatımıza ve Monreux Sözleşmesi hükümlerine ve Sözleşmenin amacına aykırıdır.

Bu incelemeyi ilk defa yaptığım 1982 yılı başında 1 Onz altın 440 Amerikan Doları civarında olduğundan Merkez Bankası Kambiyo Müdürlüğü'nün yanlış hesap yöntemi yüzünden Montrö Sözleşmesine göre almağa hakkımız bulunan resimlerin ancak onda birini, hatta daha azını tahsil ediyorduk. Bunun düzeltilmesi lâzımdı. Tabii işe hatalı tatbikatın kaynağı olan Kambiyo Genel Müdürlüğünden başlamak gerekiyordu. Nisan Ayında Maliye Bakanlığı Muhakemat Müdürü ile birlikte Kambiyo Genel Müdürünü ziyaret ettik. Görüşümü ve dayandığı hukuki esasları izah ettim, isabetine

(10) 20.6.1956 tarih ve 9/13 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı.

kanaat getirdiler ve sayın Kambiyo Genel Müdürü en kısa zamanda yanlış uygulamalarını düzelteceklerini ifade etti.

Ankara'da iken meseleyi Deniz Müsteşarlığına ve Başbakan sayın Ulu-su'ya da arz ettim. Başbakan büyük ilgi gösterdi ve hemen Ulaştırma Ba-kanlığına telefon ederek benimle temasa geçmelerini emretti. Müsteşarla buluştuk. Müsteşar konunun daha ziyade Maliye Bakanlığını alâkadar et-tiğini ifade etti, fazla bir ilgi göstermedi.

İstanbul'da deniz meselelerinin görüşüldüğü bir toplantıda konuyu Ku-zey Deniz Saha Komutanlığına da arz ettim. Aynı zamanda Sıkıyönetim Ko-mutan vekili de bulunan sayın Koramiral Doğan Toktamış meseleye büyük bir ilgi gösterdi ve savunduğum görüşün isabetine kanaat getirince meseleyi sayın Devlet Başkanı Org. Kenan Evren, Genelkurmay Başkanlığı, Başba-kan dahil olmak üzere en üst düzeydeki Devlet Mercileri nezdinde takip ederek doğru uygulamaya geçilmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Kısa süre sonra da istek üzerine 20 Mayıs 1982 tarihli raporu kaleme alarak Devlet Başkanına, Konsey üyelerine, Başbakanlığa, Kuzey Deniz Sa-ha Komutanlığına, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğüne ve ilgili sair yerlere gönderdim⁽¹¹⁾.

Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğünden, aradan aylar geçtiği halde bir ses çıkmadı. Sonradan duyduğumuz şayet doğru ise Genel Mü-dürlük Fransız Merkez Bankasına yazı yazarak Montreux Sözleşmesinde sözü geçen Altın Frankın değerini sormuş. Ne cevap aldıklarını bilmiyorum. Ancak Fransız Merkez Bankası yetkilerinin bunu hayretle karşılamış olduk-larına eminim.

Neticede Başbakanlık meseleyi ele aldı. Bakanlıklardan mütalâa istedi. Bütün cevapların müsbet olmasına rağmen bununla yetinmiyerek 19.8.1982 tarihli yazılarıyla kurdukları Bakanlıklararası bir Komisyonda meseleyi etra-fiyle yeniden incelettirdi. Komisyondan yeni görüşe karşı ileri sürülebilecek bütün itirazları ve bunlara verilecek gerekçeli cevapları tesbit etmesini de emretti. Komisyon incelemesi de aynı sonuca varınca yeni uygulamaya ge-çilmek üzere Merkez Bankası, uluslararası borsalardaki değerleri nazara alarak altının **günlük** kambiyo değerini tesbit ve ilân etmekle görevlendiril-di (RG 13.11.1982). Bunu takiben de yeni uygulamaya geçildi ve resim tah-silâtı da birden on misline çıktı.

Yeni uygulamaya karşı denizci çevrelerimizden bazı şikâyetler geldi. En ziyade şikâyetlerini mucip olan husus, Denizcilik Bankasının Boğazlardan transit **geçmiyen** (serbest) gemilerden **Dolar** esası üzerinden tahsil edegel-mekte olduğu tahlisiye ve fener ücretlerini, transit gemilere ait yeni uygula-maya geçileceği sırada bunu fırsat bilerek beş misli artırma yolunda aldığı

(11) Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, yıllık hesap denetimi için Temmuz ayında gelen Sayış-tay deneticisine meseleyi ayrıntılarıyla açıklamış ve raporumu da tetkik için kendisine vermiştir.

talihsiz karar olmuştur. Banka şikâyetler üzerine üç gün sonra kararını geri almıştır.

Boğazlardan transit geçen ticaret gemilerinden - ki bunların ancak binde üçü Türk gemileri idi - Montreux gereğince Altın Frank esası üzerinden alınmakta olan ve bir hesap hatasının düzeltilmesi neticesinde yeni uygulama ile tahsiline hakkımız olan meblâğlara ulaşan resimler hakkında "IMF Genel Kurulunda 1979 yılında alınan bir kararla, 3,061 Altın Frankın bir ÖÇH ya muadil olduğu esasının benimsenmiş bulunduğu" iddia edilerek tahvil işleminin buna göre yapılması gerektiği şikâyet yolu ile ileri sürül-müşse de müştekilere bahsettikleri kararın Dünya Telekomünikasyon Bir-liği Asamblesinin kararı olup bunun ne IMF ne de Montreux Sözleşmesiyle bir ilgisi bulunmadığı izah edilmiştir.

Yeni uygulamaya karşı yabancı mercilerden de itiraz ve şikâyetler gel-miştir. Bu cümleden olarak Sovyetlerin Karadeniz Vapurculuk İşletmesi Genel Müdürlüğü acentesi BUMERANG Denizcilik Bankasına ve Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğüne yazdığı birer yazı ile temsil etmekte olduğu Genel Müdürlüğün talimatına binaen Montreux Sözleşmesine uy-gun görmedikleri yeni uygulama düzeltilinciye kadar ödemeleri durdurmuş olduklarını bildirmiştir.

Bunun üzerine Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürü bendenizi der-hal Hukuk Fakültesinden telefonla arıyarak Sovyetlerin ödemeleri durduk-larını, o anda Genel Müdürlükte bulunan Sağlık Bakanı'nın meseleyi be-nimle görüşmek istediğini ifade ile derhal Genel Müdürlükte buluşmamızı istediğini bildirdi. Bendeniz de halen Fakültede meşgul olduğumu, öğleden sonra 14,30 - 16.00 arasında serbest kalacağımı, sayın Bakanın arzu ettiği takdirde bu saatlerde Fakülteyi teşrif buyurabileceklerini beyan ettim. Sayın Bakan gelmedi.

Aynı gün akşama doğru Kuzey Deniz Saha Komutanı Koramiral Doğan Toktamış telefon ederek Sovyetlerin ödemeleri durdurmuş oldukla-rından bahisle meseleyi görüşmek üzere ertesi sabah nereye gelmelerini emrettiğimi sordu, bendeniz de sabah saat 9'da Komutanlıkta hazır olacağımı bildirdim. Gerçekten ertesi günü saat 9'da Komutanlıkta toplandık. Ko-mutan bizzat, Kurmay Başkanı, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürü, Denizcilik Bankasının temsilcileri ve Hukuk Servisinden bir veya iki mes-lektaş toplantıya katıldılar. Mesele etrafiyle görüşülüp tartışıldı. Neticede şu tavsiyede bulundum ve dedim ki:

Karşımızda itirazda bulunan muhatap acente BUMERAG ve temsil et-tiği, iktisadî devlet kuruluşu niteliğinde olan, Karadeniz Vapurculuk İşlet-mesi Genel Müdürlüğüdür. Henüz Sovyetler Birliği Devleti sahneye çıkma-mıştır. Bundan istifade ile Denizcilik Bankası ve Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü (her ikisi veya biri) meseleyi derhal bir kaza merciine in-tikal ettirmelidir. Sovyetler Birliği Devleti sahneye çıkınca -ki çok yakın bir

gelecekte çıkacaktır- kendilerine meselenin kaza merciine intikal etmiş olduğu, Hükûmet olarak kaza merciine herhangi bir talimat verilemeyeceği, Sovyetler Birliğinde de durumun her halde bu merkezde bulunduğu, binaenaleyh haklarını kaza mercilerinde aramaları gerektiği ifade olunarak işin içinden kolayca sıyrılmak mümkün olacaktır. Bu görüş ve tavsiyem bir itirazla uğramadı. Fakat nedense iki teşekkül de bu yola gitmediler. Keyfiyeti Bakanlıklarına intikal ettirmekle iktifa ettiklerini sonradan öğrendim. Bu, kanımca kaçırılmış mühim bir fırsattı.

Aradan çok geçmeden, zannederim Aralık ayında, Sovyetler Birliği büyükelçisi Dışişleri Bakanlığımıza müracaatla Moskova'dan Hükûmetinden aldığı talimata binaen yeni uygulamaya itirazda bulunarak meselenin tarafların uzmanlarınca görüşülüp hal edilmesi talebinde bulundu. Dışişleri Bakanlığımız ve Hükûmet buna yanaşmamış, ödemelere derhal başlamaları lüzumunu Büyükelçi'ye bildirmişler. Bu arada bilgi sahibi olsun diye raporumu Dışişleri Bakanı İltis Türkmen'e gönderdim. Sonradan öğrendiğime göre okumamış, bir görevliye vererek bunu okuyunuz, sonra görüşürüz demekle yetinmiş; fakat görevliyi bir daha çağırıp sormamış.

Bir ara İngiltere Büyükelçisi de gelerek itirazda bulunmuş. Başbakan sayın Ulusu bunları bendenize naklederek görüşümü sordu. Bendeniz de: Sovyetler Birliği Hükûmetinin görüşme teklifini reddetmeniz doğru değil, kabul ediniz. Yalnız bir süre koyunuz. Zira bu gibi görüşmeler kolayca sürüncemede bırakılabilir. Görüşme sırasında Sovyetler Birliğinin uzman heyeti bu nokta hakkında yetkimiz yok, Hükûmetten talimat alalım der, gider, bir ay veya daha uzun bir süre geri gelmezler ve bu tekerrür edebilir. Bu itibarla görüşmeği kabul ediniz ancak belirli bir süre (meselâ bir ay) zarfında uzmanlar bir neticeye varamazlarsa ödemelere devam edileceğini, sonunda uzmanların varacakları ve taraflarca kabul edilecek çözüm şekline göre hesaplarda gerekli düzeltmelerin yapılacağını şart olarak ileri sürünüz dedim. Sayın Ulusu bunu uygun buldu, fakat nedense bu yola gitmediler.

Sayın Ulusu ile bundan sonra da müteaddit şifahî ve telefon görüşmelerimiz oldu. Montreux Sözleşmesi uyarınca gemilerden Altın Frank üzerinden alınan resimlerde Altın Frankın Türk Parasına çevrilmesinde altının serbest borsalarda oluşan günlük rayicinin esas tutulması prensibinde ısrar edilmesini, bu prensibin hiç bir suretle terk edilmemesini, itirazda bulunan yabancı Devletleri tatmin için ise Montreux Sözleşmesinin Türk Hükûmetine tanıdığı indirim yetkisinin kullanılmasını, başka hiç bir çözümün hukukî olamayacağını ısrarla ve defeatla vurgulayarak bir kere hukuk alanı dışına çıkılınca da kendimizi başarı ile savunmanın imkânsızlaşacağını ve Montreux Sözleşmesini yanlış ve keyfî bir şekilde uygulamakta olduğumuz yolunda ileri sürülen ve aslında yanlış ve haksız olan isnadı kabullenmiş olduğumuzu, bunun ise Devletin prestijini zedeliyeceğini ifade ettim.

İngiltere Büyükelçisinin Dışişleri Bakanlığımıza müracaatla vaki itirazında Dünya Posta Birliği ve Demiryolları Konvansiyonları çerçevesinde alınan kararlar gereğince Altın frankın Özel Çekme Hakkına bağlanmış olması itibariyle Türkiyenin Montreux Sözleşmesi uygulamasında da buna uyması gerektiğini ileri sürmüş, Ankaranın karışmış, Dışişleri Bakanlığının telâşa düşmüş olduğu haberi geldi.

Başbakanlığın görüştüğü "kambiyocular" da - kimlerse öğrenemedim- : resimlerin altının günlük rayicine göre hesaplanmasında hergün miktarlarının değişeceğini, halbuki istikrarın sağlanması gerektiğini beyanla altının bir günlük rayicinin esas alınarak bunu değiştirmeden bir süre, meselâ üç ay uygulamanın isabetli olacağını beyan ve bu yolda bir çözüm teklif etmişler.

Başbakan sayın Ulusu ile 20.1.1983 akşamı vaki son telefon görüşmemizde: İngiltere Büyükelçisinin iddisının kesinlikle yanlış olduğunu, başka Konvansiyonlar bünyesinde alınan kararların ve o konvansiyonlarda yapılan değişikliklerin ayrı ve müstakil bir konvansiyon olan Montreux Sözleşmesini hukukan asla etkileyemeyeceğini, bizzat Montreux Sözleşmesi usulen tadil edilmedikçe Altın Frank yerine başka bir ölçünün ikame edilemeyeceğini söyledim. Kambiyocuların görüş ve tekliflerinin yanlış ve kabulü imkânsız olduğunu, Montrö Sözleşmesinin de tahsil olunacak resimleri altın frank esasına bağlamakla istikrarı temin amacını güttüğünü, ancak bunun kambiyocuların sandıkları gibi Türk Parası açısından **nominal** bir istikrar olmayıp **reel değerde istikrar** olduğunu, altının bir günlük rayicinin üç ay gibi bir süre aynen uygulanmasının Montreux Sözleşmesine aykırı düşeceğini, bu süre zarfında altın fiatında düşüş olursa ne olacağını düşünmediklerini etrafiyle izaha çalıştım. Sayın Ulusu görüşmenin sonunda aynen "inceleme ve görüşmeler devam ediyor, sonunda mutlaka sizin fikrinizi de soracağım. Ya telefonla veya Ankaraya gelmenizi rica ederek" dedi. Alâkamdandır dolayı defeatla teşekkür etti. Bu, kendileriyle son görüşmemiz oldu.

3 Şubat 1983 günü öğrendim ki Bakanlar Kurulu 2 Şubat 1983 akşamı gizli bir toplantı yapmış ve yeni uygulamadan geçmişe etkili olarak geri dönme kararı almış. Bu kararname gizli olduğu için yayınlanmadı. Ancak Merkez Bankasının bir yazısından bunun 7.2.1983 tarih ve 83/6032 sayılı olduğunu öğreniyoruz. Bu karar üzerine Sovyetler'e yeni uygulama devrinde fazla ödenen meblâğlar ve ayrıca kur farkları da iade olundu.

Bu kararnameye müsteniden Merkez Bankası Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğüne gönderdiği 25 Şubat 1983 tarihli talimatında aynen şöyle demektedir:

"Boğazlardan transit geçen gemilerden tahsil olunan sıhhi kontrol, fenerler ve tahlisiye rüsumunun hesaplanmasına ilişkin 7.2.1983 günlü ve 83/6032 sayılı Gizli Bakanlar Kurulu kararında belirtilen esaslar çerçevesinde 1 altın frankın indirimli değeri 0.08063⁽¹²⁾ Dolar olarak bankamızca tesbit edilmiştir.

Buna göre rüsumu esas olacak 1 altın frankın TL. karşılığı hergün resmi gazetede yayınlanan ABD dolarının döviz alış kuru ile 1 altın frankın indirimli değeri olan 0.08063 Doların çarpılması suretiyle bulunacaktır. Belirtilen esaslara göre işlem yapılmasını rica ederiz."⁽¹³⁾

O tarihten beri de her iki Genel Müdürlük buna göre rüsum tahsilâtında bulunmaktadır.

Bu hesaba göre Boğazlardan transit geçen 10.000 net tonajlı bir gemiden meselâ tahlisiye resmi olarak, 20 Kasım 1992 günü ABD dolarının Merkez Bankasındaki döviz alış kuru 8132,70 TL. olduğuna göre:

$$8132,70 \times 0.08063 \times 10.000 = 6.577,396 \text{ TL dir.}$$

Halbuki, mezkûr tarihte külçe altının gramı 88.800 olduğuna göre, almamız gereken resim miktarı:

$$0.0290323 (0.10 \text{ fr.}) \times 88.800 \times 10.000 = 25.780.682 \text{ TL.dir.}$$

1983 yılında siyasî iktidar değişince meseleyi Özal Hükûmetine götürmem işi bilenler tarafından bendenize ısrarla söylenegeldi. Tereddüt ediyor ve bunun nasıl mümkün olabileceğini düşünüyordum. Derken bir fırsat zühur etti.

Memleketin ekonomi işlerinden sorumlu Bakanı devlet borçları hakkında bir konferans verecekti. bunu organize eden İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Müdürü Prof.Dr. Bedii Feyzioğlu bendenize de bir davetiye vererek mutlaka gelmemi ısrarla söyledi⁽¹⁴⁾. Muayyen günde gittim. Konferansı dinledik. Sonra sayın Bakanı, bazı davetlileri, birkaç profesörü ve bu arada bendenizi de Fakülte Dekan odasına götürdüler. Orada Prof.Dr. Feyzioğlu Bakana hitaben: Prof. Çağa'nın ortaya attığı son derece önemli ve malî kaynaklarla ilgili bir fikir var: Boğazlardan transit geçen ticaret gemilerinden alınan ve Montreux Sözleşmesinde Altın Frank esasına bağlanan resimler meselesi. Prof. Çağa bunun yanlış ve eksik hesaplandığını söylüyor. Evvelki Hükûmet bu fikri kabul ederek bir süre uygulamaya koydu ise de sonra geri döndü dedi. Bakan bana döndü baktı. Ben de meseleyi biliyor musunuz dedim. Cevaben: Biliyorum. Ruslar Altın frankı piyasada bulup veremiyoruz diyorlar. Buna ne denebilir ki? deyince: Beyefendi Altın Frankın artık bir hesap birimi fonksiyonu ifa ettiğinin farkında değiller. Bu durumda söyleyeceğim başka bir şey yoktur dedim. Hazır bulunan İktisat Fakültesi profesörlerinden biri: Bakan beyefendi. Mesele hakkında size yeterli

(12) Her halde 0.8063 olacak.

(13) Merkez Bankası 1 Altın Frankın değerini 0.08063 Dolar olarak tesbit etmekle 1 Onz saf altının 86.38 Dolar değerinde olduğunu kabul etmektedir. Halbuki 20 Kasım 1992 günü 1 Onz altın = 333.60 Dolardır.

(14) Bunu neden yaptığı sonradan anlaşıldı. Meğer meseleyi Bakana açmak niyetinde imiş.

izahat verilmediği anlaşılıyor. Hükûmet olarak Prof. Çağa ile derhal temasa geçseniz çok isabetli olur dedi. Burada da görüşmeler son buldu. Bu cesaret kırıcı olay üzerine başka bir teşebbüste bulunmadın.

Şimdi : Bugünkü durumda acaba ne yapılabilir?

Bu hususta bir sonuca varabilmek için Hükûmetin 1983 Şubatındaki gizli toplantıda nasıl bir karar aldığı ve bundan sonra başta Sovyetler Birliği olmak üzere ilgili devletlere nasıl bir tebligat yaptığını veya onlarla herhangi bir belge imzalayıp imzalamadığını öğrenmek lâzım.

Yukarıda arz ettiğim gibi sayın Ulusu ile müteaddit görüşmelerimde prensibi, yani hesapta altının günlük piyasa rayicini esas almayı asla terk etmeyiniz, yabancı devletleri tatmin için lüzumlu görürseniz indirim yetkinizi kullanın ve zaman zaman bunu değiştirebilirsiniz demiş ve bunda ısrar etmiştim. Yani yabancı devletlere söylenecek şu idi :

"Altının günlük piyasa (borsa) rayicini esas almak suretiyle yaptığımız hesap doğrudur ve Montreux Sözleşmesine tamamen uygundur. Ancak bu suretle tahakkuk ettirilen resimlerden indirim yetkimizi kullanarak şimdilik yüzde ... kadar tenzilât yapıyoruz."

Şayet Hükûmet bu yolda hareket etmişse mesele tekrar ele alınarak şartların değiştiğinden bahsile indirim nisbeti değiştirilebilir. Hukuken buna engel yoktur.

Hükûmetin bu yolda hareket etmiş olduğuna dair bazı **karineler** var : Ezcümle Bakanlar Kurulunda rücu kararının alındığı gizli toplantıya iştirak etmiş olan bir zat ertesi gün bendenize telefon ederek "dün bütün gün komisyon toplandı, gece de Bakanlar Kurulu içtima etti. Neticede sizin Başbakan'a ısrarla tavsiye ettiğiniz çözüm kabul edildi. Hesap altının günlük serbest piyasa rayicine göre yapılacak. Ancak yüzde 80 indirim uygunacaktır. Bugün de mesele Cumhurbaşkanının tasvibine sunulacak" dedi.

Diğer yönden Merkez Bankası da metnini yukarıda aynen verdiğim 25 Şubat 1983 tarihli yazısında "...gizli Bakanlar Kurulu kararında belirtilen esaslar çerçevesinde bir altın frankın **indirimli** değeri 0.08063 Dolar olarak tesbit edilmiştir" demektedir. Frankın indirimli değeri olmaz, verilen rakam da yanlıştır, 0.8063 olacaktır.

Bu karineler kanaatimca yeterli değildir. Gizli kararname ortaya çıkmalı ve ilgili devletlere de nasıl bir tebligat yapılmış olduğu tesbit olunmalıdır.

Hükûmet böyle hareket etmeyip te mutlak olarak geri dönüldüğüne dair bir ifade kullanılmış ise o zaman ortada Devleti bağlayıcı bir tasarruf olup olmadığı Devletler Umumi Hukuku uzmanlarına tetkik ettirilmelidir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Montreux Sözleşmesinin akdinden sonra bazı Yunan adalarının, bilhassa limni adasının Yunanlılarca askerileştirilmesi üzerine Türkiye ile Yunanistan arasında çıkan ihtilâfta:

Yunanlılar özet olarak: 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesinde (mad. 4) mezkûr adaların askerlikten arındırılacaklarına mütedair hükmün Montreux Sözleşmesinde yer almamış ve Lozan Boğazlar Sözleşmesinin de yürürlükten kalkmış olduğunu, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın da Büyük Millet Meclisinde Montreux Sözleşmesi görüşülürken bu yasağın kalkmış olduğunu beyan eylediğini ileri sürerek mezkûr adaların askerleştirilmesine bir engel bulunmadığını iddia etmektedirler.

Biz de buna mukabil 30 Mayıs 1913 tarihli Londra (mad.5) ve 14 Kasım 1913 tarihli Atina (mad. 15) andlaşmalarına, Osmanlı Devleti Hükûmetine 14.2.1914 tarihli nota ile bildirilen Altı Büyükler kararına, Lozan Barış Andlaşmasına ve Montreux Sözleşmesinin Giriş kısmında vurgulanan Türkiye'nin güvenliği prensibine istinaden aksi tezi savunmaktayız. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Büyük Millet Meclisindeki :

"1923 tarihli Lozan Mukavelesi ile gayri askerî hale ifrağ edilmiş olan komşumuz ve dostumuz Yunanistana ait Limni ve Sametra (Semendirek) adalarına dair olan hüküm de Montreux Mukavelesiyle kalkmış oluyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz"

ve devamla :

"Bu münasebetle yeni Türk siyasetinin bir vasfını da tekrar kaydetmek isterim: Kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda nâreva telâkki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiç bir devlet hakkında temenni etmemek."

tarzında yaptığı beyanatın Devleti bağlayıcı nitelikte olmadığını da Lahey Adalet Divanı içtihatlarına dayanarak savunmaktayız⁽¹⁵⁾. Bu meselenin halli daha ziyade Devletler Umumi Hukuku alanına girmektedir.

(15) Ayrıntılı bilgi için bkz. Prof. Dr. S. TOLUNER'in yukarıda dip notu 6 da zikredilen incelemesi.